

ТМ	Г. XXVI	Бр. 3	Стр. 473 - 476	Ниш	јул - септембар	2002.
----	---------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

Приказ дела
Примљено: 06.08.2002.

Оливера Марковић

ЕМАНЦИПАЦИЈА РОМА – ПРЕЛОМНИ ТРЕНУЦИ*

Публикација под називом *Роми на раскрићу (Права мањина и мањинских заједница)*, настала је као резултат пројекта "Ромска радио школа",¹ који је спроведен на таласима Радио Нишаве (ромског радија); програм је емитован једном недељно и садржао је укупно 21. излагање ромолога, социолога, етнолога, политиколога, комуниколога, правника, као и четири ромска политичка лидера (неки од учесника су гостовали у више наврата, те је и број њихових прилога у публикацији већи).

Непосредни повод настанка пројекта везан је за процес интеграције Рома у друштвени живот Србије, тј. стимулисања њиховог активног учешћа у кретањима према цивилном друштву, укључујући и промену статусног места које они као етно-класа заузимају на стратификацијској лествици – како проф. др Драгољуб Б. Ђорђевић вели у предговору *Према моделу интеграције Рома (Променимо живот)*. У ту се сврху слушаоцима Радио Нишаве настојао приближити предстојећи процес кроз више сегмената, са крајњим циљем њихове мобилизације и инволвирања у сам процес.

Сегментарни приступ отпочео је уводним излагањима (о којима имамо прилоге у публикацији) о етничким и верским мањинама уопште. Изражавањем воље грађана за изградњом демократске заједнице, у жижу интересовања улази и питање решавања односа друштва према мањинама (којих је у нашем друштву 30%). Тако др Јован Живковић, у сврху појашњења потребе за уређивањем тога односа, износи низ документа међународне заједнице о питању права и обавеза мањина, тј. аката са којима наша правна регулатива има бити сагласна, као и историјску основу на којој су се развијала људска права и настајали сами документи. Када је реч о сврховитости правног регулисања односа према мањинама, може се рећи да оно делује, пре свега, превентивно спрам појаве етничких конфликта са којима су готово све земље биле (или и даље јесу) суочене, будући да је већина земаља на свету етнички хетерогена. Аутор нас уводи и у проблематику етничких конфликта, говори о њиховим узроцима, предусловима и начинима прева-

* Dragoljub B. Đorđević i Jovan Živković (pri.), Romi na raskršću (Prava manjina i manjinskih zajednica), Punta, DDA, KSS i Bahtalo Drom, Niš, 2002, str. 242.

¹ Пројекат је реализован захваљујући финансијској помоћи фондације АВА/СЕЕЛ.

зилажења. Етнички конфликти на међународном нивоу дају се обуздати и спречити правном гаранцијом о поштовању права и обавеза према мањинама, о чему ће касније бити више речи. (С тим у вези, међутим, законски се не може забранити постојање разних конфликтних поткултура, примера ради – поткултуре скинхеда, која може /и јесте/ националистички оријентисана и у сталном конфликту са готово свим другостима, посебно са Ромима у Србији и земљама централне и источне Европе. Д. Б. Ђорђевић је проучавао скинсе и са нама поделио своје налазе о њиховој бројности у нас, идеологији, разлозима расизма који гаје, али и охрабрујуће истраживачке податке о томе да немају никакву потпору, "односно без велике су подршке у већинском народу".)

Питањима правне регулативе положаја мањинских заједница више се аутора позабавило из различитих углова. На тој теми заснивају се прилози мр *Горана Башића*, из Савезног Министарства националних и етничких заједница. Износећи законску регулативу међународних докумената, он компарира правно уређење мањинског питања у демократски развијенијим земљама са оним у друштвима транзиције, упознаје са освојеним нивоом тога сегмента у појединим државама југоисточне и централне Европе, као и са актуелном ситуацијом на Балкану. Поред прегледа стања на општем нивоу, у прилогу се засебно анализира и статус Рома. Понуђена је панорама међународно имплементираних споразума, који се односе на Роме и њихов статус најугроженије етничке групе на тлу Европе, као и разлога због којих се Европске институције њима интезивно занимају: "...програми који се спроводе у државама централне и југоисточне Европе подржани (су) више да Роми не би мењали станишта и у новим таласима миграција, пре или најкасније када ове државе потпишу споразуме о придруживању ЕУ, кренули пут запада који би у том случају морао да се суочи са решавањем низа проблема."

Академик *Војислав Становчић*, један од непосредних писаца недавно донетог *Закона о заштити права и слобода националних мањинама*, образлаже шта за мањине значи бити конституционални елемент у једној држави: "...најважније је и од највећег значаја за мањину да она не буде дискриминисана, већ да њеним припадницима устав гарантује сва права под истим условима као и припадницима већине. Ако се ово постигне у пракси, онда би се могло рећи и да су мањине постале конституционални део шире политичке заједнице, тј. државе чији су грађани." Овде је реч о давању поред индивидуалних права, око којих постоји општа сагласност, и колективних права која и развијене земље тешко прихватају да законски регулишу, али која су незаобилазни део у изједначавању права мањина и већина. Још проблематичније од захтева за колективним правима јесу "...тежње етничких група да успоставе контролу над природним ресурсима на територијама где живе или на које претендују, и у расподели друштвеног богатства, што се противи либералним концепцијама тржишне привреде и слободног кретања људи, идеја, роба и капитала, а то подразумева и да се уважава власништво, па макар чије оно било, а не да се располагање средствима заснива на томе чија је власт (локална или државна) на датој територији". Дакле, читаоци (претходно и слушаоци) упознају се са веома сложеним послом имплементирања мањина као конституционалног елемента једног друштва.

Као епилог правно-политичких излагања, може се узети гостовање др *Агнеш Картаг-Одри*, помоћника савезног министра националних и етни-

чких заједница, које је уследило непосредно по ступању на снагу *Закона о заштити права и слобода националних мањинама*. Њена је порука била језгровита: "Наш Закон је сада најсавременији пропис у целој централној и источној Европи." Она читаоцима приближава једногодишњу радну атмосферу, токове, сарадњу, консултације и остало што је обухватило период рада на Закону. Истиче његове главне одредбе, од којих, овом приликом и по нашем скромном суду, издвајамо могућност службене употребе ромског језика, уколико се примени још новији *Закон о локалној самоуправи* у свим оним општинама у којима бројност Рома прелази 15%.

Прилози четири ромске знане вође – *Драгољуба Ацковића, Буре Симића, Османа Балића и Жељка Јовановића* – имали су за циља да слушаоце упознају са пожељним и очекиваним одговорима на афирмативне и интегративне акције које чини Влада. Организовање на свим нивоима јесте налог Ромима. Посебно је политичко окупљање ургентно, јер је основни услов да би *Закона о заштити права и слобода националних мањинама* благодотворно деловао на Роме; оно је било изузетно проблематично у њиховој досадашњој политичкој пракси, коју проф. Д. Б. Ђорђевић назива и "политичком некултуром". Ту је и апел О. Балића за ангажовањем у трећем сектору путем оснивања НВО, које би, нарочито, биле делотворне на локалном нивоу. Наиме, поента је да Роми узму ствар у своје руке, и то оне из њихове најближе околине, да се фокусирају на проблеме који егзистирају у непосредној близини и крену у решавање, за разлику од пасивног очекивања помоћи са стране. Како би причу о сврсисходности и неопходности невладиних организација што више приближио слушаоцима, упућује их на још неке конкретне могућности које се нуде НВО – на пример, на могућност учествовања у дебатама на седницама Извршног одбора Скупштине града Ниша и Извршног одбора Општине и утицања на одлуке које се тамо доносе. Ж. Јовановић је сваки проблем кога се дотакао сагледао у биполарном контексту, увек као спрегу одговорности самих Рома, као и нерома, тј. друштва у којем Роми живе. Посебан осврт је на кршењу права Рома, те на позитивним мерама које држава предузима по питању интеграције Рома у друштво, најпре им нудећи законску регулативу. Док Роми не преузму иницијативу и узму учешће у решавању ромских проблема, нико их други једнообразно неће моћи решити: "Хајде да урадимо оно што је наша улога, оно што ми можемо да урадимо у овом тренутку. Промениће се нешто и у окружењу. Промениће се, сигурно, када ми будемо дали све од себе, да учинимо да се наш положај наше деце побољша, и да ми учинимо оно што можемо у овом тренутку." Такође, што је врло важно, он одговара и на ромски национализам, стално опетованим тврдњама да самостална ромска акција у решавању њихових проблема, а супротно сарадњи и интеракцији са неромама, води даљој гетоизацији коју управо Роми сами настоје да превазиђу.

Огледало конкретних мера интеграције и остваривања мањинских права бити ће, углавном, у локалној заједници као првој степеници ка општем остваривању принципа демократичности, будући да ће на јавним функцијама у локалним заједницама, у којима живе припадници мањина, бити и представника мањина пропорционално њиховој бројности. Управо се овом темом бави проф. *Ђокица Јовановић*, као и *Сима Радуловић*, потпредседник ИО Града Ниша, гостујући у овом програму као представник локалне самоуправе. Од њега се могло чути шта се на нивоу локала чини по

мањинском питању, као и које су мере предвиђене по том основу у *Закону о локалној самоуправи*.

У књизи су објављени и резултати истраживања које је вршио Д. Б. Ђорђевић, најпре самостално о религиозности Рома, а потом, поводом ромске културе смрти, заједно са *Драганом Тодоровићем*. Као што смо већ рекли, поред националних и етничких, овде иде реч и о верским мањинама. Имамо честе случајеве да је једна мањина у двоструко мањинском положају у односу на већину. Испада тако, ради примера, да су Роми национална мањина и, великим делом, верска мањина управо зато што велики број њих исповеда исламску религију; а у новије време, проверавајући се и у разне протестантске цркве, деноминације, секте и култове – према којима, попут анимозитета према исламу, не постоји толерантни однос у друштву – западају у двоструко угроженост. Прилог обилује и подацима о разлозима, мотивима, циљевима проверавања Рома, почев од оне конверзије из даље прошлости, тј. од њиховог преобраћања из мухамеданске вере у православље и обрнуто – с обзиром на простор на којем су боравили, до проверавања новијег датума када је актуелан прелазак у протестантске верске заједнице.

Напоменуто је да у зборнику имамо и напис о ромској култури смрти. Истраживачи (Д. Б. Ђорђевић и Д. Тодоровић) полазе са "омиљеном формулацијом социолога" – ако су "гробља огледало народа" – онда, тврдимо ми, јесу и неумитна социолошка реалност". На темељу таквог мотоа, настоје испитати интеркултуралну праксу у нашем народу, овај пут кроз однос према ромским гробљима. Дошли су до следећих закључака: "...могуће (је), бар на суженом подручју нишких села, да поздравимо и забележимо позитивна – интеркултуралистичка и интегративна – померања поводом сахрањивања Рома и Срба, а слања у заборав сегрегационих поступака." Нажалост, недостају подаци из градова и, судећи по неким извештајима, ситуација није толико оптимистична.

Малопре смо говори о двоструко мањинском – етничком и верском – положају Рома. Колико је онда пута мањински однос у којем се налазе Ромкиње? Овом темом се бави мр *Наталија Жунџић*, пишући о крајње нехуманом односу према женском детету, касније и жени, који још увек егзистира у ромској заједници и који, поред низа других чињеница, говори о степену њене развијености и модерности. Ако имамо случај купопродаје женске деце, онда имамо и случај робовласничког друштва. Ако ауторитарност и конзерватизам сматрамо одредницама у оцењивању нивоа развитка датог друштва, онда нам могу послужити и налази *Богдана Ђуровића*, који је испитивао степеновање ових појава у ромском друштву, те је правио компарацију са истим појавама у Муслимана, Мађара, Југословена и Срба: "У свим случајевима Роми су исказали висок степен ауторитарности и конзерватизма, а у односу према осталим нацијама тај степен се разликовао, у просеку, за 30-40%."

Као што видимо, актуелност нимало не недостаје темама публикације *Роми на раскрићу (Права мањина и мањинских заједница)*. Заговарани интеркултурализам своје најбоље лице показује у пракси. У овом случају, двоструко – обострано корисном расправом и разменом компетентних мишљења, као и успешно оствареним, заједничким пројектом ромске и неромских НВО (Удружење Рома "Бахтал Дром", "Друштво добре акције", "Комрениски социолошки сусрети").